

Posudek na dizertační práci mgr. Vladimíra Půži: "Mezidruhová kompetice a hostitelské spektrum entomopatogéních hlístovek (Steinernematidae, Nematoda)".

Mgr. Půža si zvolil za objekt svých studií téma velmi aktuální - hmyzí patogeny, jejichž výzkum má v naší zemi hlubokou tradici, zejména díky guru oboru, prof. Weiserovi, jehož role nejen v naší, ale celosvětové entomologii je zcela mimořádná. Jeho žáci pak tento obor rozvíjeli dále, jak potvrzuje svoji práci i školitel, dr. Mráček. Hmyzí patogeni totiž nepředstavují pouze zajímavý objekt zoologický a také interakční, ale možnost pro aplikovanou zoologii v současné době se vzrůstajícím významem jako způsob bezreziduálního zásahu proti tzv. škůdcům. To v přírodě hraje a bude hrát stále významnější roli.

Jádro práce tvoří tři publikace v časopisech s vyšším IF, pro zoologické obory s vysokým IF. Dva rukopisy tento výčet doplňují.

Tyto publikační výstupy jsou rámovány i kapitolami úvodními, včetně uvedení do současné situace v oboru a stanovení pracovních cílů, a závěrečné, tedy souhrnu výsledků studií. Uvedení do problematiky podává autor stručně, ale výstižně, a to ve všech myslitelných aspektech. Kromě historie výzkumu a taxonomie seznamuje čtenáře, a to lehce i nespecialistu, se specifickým principem parazitace, tedy interakcí s bakteriemi a jejich úloze jako patogena a producenta toxinů, ale i potravy pro hlístovky, životními cykly parazitů a zejména s hostitelským spektrem tvořícím jeden ze základních kamenů celé práce. Zajímavou u hlístovek se jeví možnost využívat i mrtvý hmyz simultánně jako potravní zdroj, tedy problém sahající až ke kořenům vzniku parazitace u hlístic. Pozoruhodnou stránku představuje i interakce mezi dvěma různými druhy hlístovek. To potvrzuje i stále výrazněji se prosazující názor o motoru většiny procesů v přírodě - o interakcích mezi organizmy různých, ale i stejných skupin. Tím zasahuje autor i do tolikrát skloňovaného problému, do sféry biodiverzity, jejíž podstatu možná časem začnou chápat dokonce i novináři. Závěrem této úvodní kapitoly autor pregnantně stanovuje cíle či, chceme-li, hypotézy práce.

Těžko budu znovu posuzovat kvality publikovaných prací prošlých jistě přísným a objektivním procesem peer-review v obou renomovaných časopisech. Dva přiložené rukopisy se pak zabývají právě podstatným problémem, tedy interakcí jak parazitů,

tak jejich vlivem na bilanci parazitace a mrchožroutství hlístovek, jakož i dalších živočichů (střevlící, kovařící, plži). Konečně třetí z publikovaných prací řadu těchto problémů řeší také.

Autor na konci práce jasně a bez zbytečných fantazií shrnuje výsledky svých studií ve stanovených aspektech. Zde velmi realisticky hodnotí, ale i naznačuje další cesty, resp. nutnost dalších pozorování. Závěry o rezistenci či naopak náchylnosti k infekcím u potenciálních hostitelů mohou přispívat i k aplikovaným důsledkům (srov. s hlísticí *Phasmarhabditis hermaphrodita* používané k omezení druhu *Arion lusitanicus!*). Studie koexistence a působení na hostitele u dvou druhů hlístovek pak naznačuje nejen způsob invaze do hostitele a průběhu parazitace, ale rozdělení či spíše ovládnutí nik v něm. To je důležité především pro pochopení existence či neexistence hostitelské specializace. Významně působí skutečná parazitace či spíše výskyt dvou druhů hlístic v potenciálním hostiteli na hmyzího mrchožrouta.

Literatura jako podklad pro úvodní kapitoly práce pokrývá dostatečně přednesenou problematiku a i kvantitativně (což ovšem není rozhodující) představuje dobrý zdroj dalších informací.

Práce je psána stručně, čtivě i pro nespecialistu, a přitom profesionálně pro obor. Jako oponent bych měl povinnost hledat chyby či nesrovnalosti, nicméně při struktuře práce by to byl úkol hodně obtížný a v podstatě principiální až schválnostní. Proto se spíše zeptám na některé zajímavosti:

- zde pouze připomínka: publikované práce a celou problematiku prostupuje metodika. Možná, že by nebylo od věci v úvodní kapitole stručně metody charakterizovat.
- v práci autor naznačuje poměrně široké spektrum hostitelů při laboratorní infekci. Jak to vypadá v tomto ohledu v přírodě? Obecně půdní organizmy vynikají agregovanou distribucí. Může být korelována distribuce potenciálních hostitelů a hlístovek? Jak na tento fenomén reagují v práci zmíněné nematofágní houby?
- mezi obranné reakce hostitele patří kupříkladu zvýšená defekace (*Liriomyza*). jedná se o cílenou činnost či tento druh patří k častěji defekujícím. Jinak řečeno - jedná se to reakci na parazitaci či obecnou funkci.
- za další obranný mechanismus považuje autor mandibuly. Přesto hlístovky pronikají i ústním otvorem. Existuje na to nějaká taktika? Například rychlé vniknutí (u hlístic si ji nedovedu představit) či maskování se v jiné potravě?

- existuje i různá strategie invaze pro různé hostitele (pavouk x sekáč x střevlík x klíště)?

- v čem spočívá imunitní odezva hostitele, je celulární či biochemická?

- studovala se interakce mezi původní bakteriální mikroflórou hostitele a invazí asociovaných bakterií hlístovek do hostitele?

Výše zmíněné otázky představují spíše témata pro diskusi nespecialisty v entomopatogenech iniciovaná prací a šetřící mu čas pro studium specializované literatury.

Závěr: Předložená dizertační práce mgr. Vladimíra Půži dokládá autorovu dobrou orientaci v oboru včetně literatury, jeho zvládnutí příslušných technik na vysoké úrovni a schopnost vědecky nejen stanovovat hypotézy, ale z práce vlastní pak činit reálné závěry a výstupy pro základní, ale i aplikovaný výzkum bez zbytečných spekulací. Proto doporučuji předloženou práci jako podklad k získání titulu PhD dle platných předpisů.

prof. RNDr. Jaroslav Smrž, CSc.

oponent

Katedra zoologie PŘF UK Praha

Katedra biologie UKH Hradec Králové

Oponentský posudek na dizertační práci Vladimíra Půži „Mezidruhová kompetice a hostitelské spektrum entomopatogenních hlístovek (Steinernematidae, Nematoda)“

Předložená dizertační práce zpracovává tematiku entomopatogenních hlístovek, které jsou v dnešní době často používané v biologické ochraně rostlin. O kompetici jednotlivých druhů v přirozeném prostředí i za laboratorních podmínek není známo mnoho informací, proto práce shrnuje současné znalosti a přináší řadu nových údajů. Náplní práce jsou tedy mezidruhové rozdíly mezi hostiteli, kompetice a koexistence hlístovek v jednom hostiteli, vyhledávání hostitele (živého i mrtvého) a obranné mechanismy proti jiným organismům (jiným „scavengers“).

V dizertační práci je řada originálních výsledků, o jejich kvalitě svědčí také to, že publikované články již prošly recenzním řízením v kvalitních zahraničních časopisech (Journal of Invertebrate Pathology IF=2,0; Behavioural Processes IF=1,4). Zajímavé jsou zejména pokusy s živými a mrtvými hostiteli, kde se ukazují různé strategie hlístovek při hledání hostitele i význam imunitní odpovědi při rezistenci vůči hlístovkám u živého hmyzu. Obsáhle jsou rozepsány příklady hmyzích přirozených hostitelů včetně případů, kdy se jedná spíše o laboratorní modely (švábi i nejpoužívanější zavíječ voskový), škoda, že kvůli malému množství přirozených hostitelů nešlo stanovit rozdíly v mortalitě hostitelů při použití různých dávek hlístovek (studie 3). Originální výzkum se týká také mechanismů bránícím mrtvé hostitele od konzumace jinými „scavengery“. V diskuzních částech jsou navrženy zajímavé hypotézy, pro ověření některých z nich ale bude potřeba ještě shromáždit další experimentální data. Autor musel zvládnout řadu experimentálních metodik, jako jsou mikroskopie, sběr hlístovek pomocí pastí, laboratorní kultivace hlístovek a hostitelů, nákaza v laboratorních podmínkách, identifikace atd.

Dizertační práci tvoří obecný úvod a komentovaný soubor 3 publikací a 2 manuskriptů připravených pro publikaci. V úvodu o 7 stranách autor popisuje systematické zařazení, životní cyklus a jiné obecné charakteristiky hlístovek. Na závěr práce jsou shrnuty výsledky z publikací a manuskriptů na 3 stranách. Po formální stránce tato práce plně odpovídá standardům kladeným na doktorskou dizertační práci, metodiky jsou v publikacích dostatečně popsány, výsledky zřetelně prezentované a dokumentované originálními grafy a obrázky, text je velmi přehledný a naprosto srozumitelný, bez překlepů. Autor používal anglickou odbornou literaturu (66 citací pouze v úvodu, další literatura je uvedena u jednotlivých publikací).

K předkládané práci nemám zásadní námítky, následně uvádím jen drobné připomínky a několik dotazů:

- V úvodní části bych uvítal podrobnější informace o životním cyklu doplněné případně názornými schématy (viz např. Ehlers 2001, Burnell a Stock 2000) společně se zmínkou o specifickém typu rozmnožování pomocí tzv. „endotokia matricida“.
- V mém výtisku práce jsou prohozené studie 4 a 5.
- Byly již manuskripty uvedené v práci přijaty k publikaci v některém časopise?

- V práci mi chybí seznam publikací autora s uvedením také konferenčních příspěvků, teprve z autoreferátu k dizertační práci jsem se dozvěděl o 12 přednáškách nebo posterech, kde je V. Půža autor nebo spoluautor a také o dalších dvou publikacích (Nguyen, Půža, Mráček 2007; Půža, Mráček 2007), které v dizertační práci nebyly zmíněny.
- Hlístovky registrují látky vylučované potenciálním hostitelem a pohybují se po jejich gradientu (str. 2), je něco známo o jaké látce se jedná a jak je tomu u mrtvých hostitelů – jsou hlístovky schopné takto lokalizovat i mrtvý hmyz?
- U mrtvého hmyzu jsou jasně zvýhodněné hlístovky hledající aktivně hostitele („cruiser“), v přirozených podmínkách tedy např. *S. carpocapsae* jako zástupce opačné strategie („ambusher“) pravděpodobně mrtvý hmyz nenajde?
- Práce pojednává o mezidruhové kompetici hlístovek, jak je tomu ale z pohledu jejich symbiotických bakterií? Jedná se o nemato-bakteriální komplex, kdy nelze symbiotické organismy striktně oddělit. Jsou rozdíly pokud se použijí dva druhy hlístovek sdílející jeden druh bakterie a mezi dvěma druhy s různými druhy bakterií? Pokud se jedná o nákazu jednoho hostitele více hlístovkami současně, pravděpodobně převládne také jeden druh bakterie (produkci antibiotik) nebo bude v hostiteli směs několika druhů bakterií? Může dojít tímto způsobem k přirozené výměně symbiotických bakterií v následující generaci za jiné? Jak by vypadala kompetice axenických hlístovek, tj. s vyloučením vlivu symbiotických bakterií?
- Co se týká používání nepůvodních druhů v biologické ochraně rostlin, existují příklady zavlečení nepůvodních druhů s negativním efektem na původní druhy hlístovek? Stejně tak může nastat šíření nové kombinace hlístovka x bakterie v případě záměny symbiotických bakterií za nepůvodní druh (to probíhá cíleně v komerční sféře, kdy je možné získat účinnější kombinaci pro kontrolu hmyzích škůdců)?
- Jaký je vliv teploty – např. pokud jsou teplomilnější druhy znevýhodněny při nižších teplotách? Dojde potom k přednostnímu vývoji hlístovek s optimum blíže dané teplotě? Jsou výsledky dosažené v laboratoři srovnatelné s přirozeným prostředím s kolísáním teploty?

Dizertační práce Vladimíra Půži představuje rozsáhlou a metodicky i časově náročnou studii. Autor v ní dále dokazuje, že má velký přehled o literárních údajích a dovede své výsledky s těmito údaji srovnávat, kriticky je hodnotit a diskutovat. Předkládaná práce jednoznačně splňuje požadavky kladené na tento typ práce, proto ji **doporučuji ke schválení** jako jeden z předpokladů k udělení titulu Ph.D.

V Brně 19.11.2009

RNDr. Pavel Hyršl, Ph.D.

OPONENTSKÝ POSUDEK NA DOKTORSKOU DISERTAČNÍ PRÁCI

Název práce: Mezidruhová kompetice a hostitelské spektrum entomopatogenních hlístovek (Steinernematidae, Nematoda)

Autor: Mgr. Vladimír Půža

Oponent: RNDr. Ladislav Háněl, CSc.

Formální stránka práce:

Studie má jednu z možných forem předkládání doktorských disertačních prací. Skládá se z úvodní části a vymezení cílů práce, článků publikovaných v časopisech a rukopisů a ze shrnutí výsledků a závěrů. Práce je přehledně a logicky uspořádána s výjimkou přehození studií 4 a 5, po straně 46 tak následuje strana 56 a po straně 59 strana 47.

Věcná stránka práce:

Disertace obsahuje řadu tématicky navazujících studií o výskytu, biologii a ekologii entomopatogenních hlístic se speciálním zaměřením na druhy *Steinernema affine* a *Steinernema kraussei*. U obou druhů hlístovek bylo zjištěno, že jsou schopny napadat široké spektrum hmyzích hostitelů. Některé skupiny hmyzu se ukázaly odolné proti infekci hlístovkami, které však byly schopné osídlit jejich mrtvá těla a následně se v nich množit. Zároveň byla zjištěna silná dominance *S. affine* nad *S. kraussei* při směsných infekcích hmyzích hostitelů. Oba druhy jsou však schopny koexistovat ve stejném ekosystému, kde *S. kraussei* je schopná vyhýbat se přímé kompetici se *S. affine*. Případná primární infekce hostitele druhem *S. kraussei* může usnadnit druhotnou infekci druhem *S. affine* a mrtvá těla napadených hmyzích hostitelů se jeví odpudivá pro případné mrchožrouty. Studie tak komplexním způsobem přispívá k poznání života dvou druhů hlístovek, které jsou přirozenými regulátory hmyzích populací. Výsledky mohou najít uplatnění při základním výzkumu jiných druhů hlístovek a při vývoji metod biologické kontroly hmyzích škůdců. Studie má ve svém základě dvě publikace, kde je dr. V. Půža prvním autorem, a jednu práci, kde je druhým autorem, v mezinárodně uznávaných časopisech. Lze předpokládat, že po některých úpravách budou podobně publikovány i manuskripty, kde je dr. V. Půža prvním autorem. Další dvě práce, které nejsou přímou součástí disertace, publikoval v Journal of Invertebrate Pathology. Zúčastnil se řady vědeckých konferencí v České republice a v zahraničí. Jeho celkovou vědeckou činnost při studiu entomopatogenních hlístic hodnotím jako velmi dobrou.

Poznámky k obsahu práce:

Níže jsou uvedeny některá opomenutí spíše formálního rázu, která však nemají vliv na celkový věcný obsah práce. Dále je zde několik připomínek k manuskriptům, kde jsou některé nejasnosti a na které by nejspíše upozornila většina recenzentů posuzujících rukopisy zaslané do tisku.

- V anotaci aj. je zvykem podat vysvětlení použitých zkratk; zde uvést zkratku (EPN) za „entomopathogenic nematodes“.
- Str. 8 – 13, 35 – 39, 52 – 54 – někde jdou uvedeny celé názvy časopisů, jinde jejich zkratky.
- Ratana et al. (1991) na str. 7 nebo Retana et al. (1991) na str. 11?
- str. 10. – práce Kaya a Koppenhöfer (1996) je v seznamu literatury uvedena dvakrát, na str. 5 dole je Kaya a Koppenhöfer (1996) a na str. 6, třetí odstavec, je Kaya a Koppenhöfer

(1996b). Jde o citaci téže práce nebo o chybějící odkaz na (1996b) nebo záměna s Koppenhöfer a Kaya (1996b) na str. 10?

- Str. 10 – Práci Kaya a Stock (1997) jsem nenasel citovanou v textu.
- Str. 26 – 28 – Úvod podává přehled poznatků o souběžné infekci jednoho jedince hmyzího hostitele vícero druhy hlístovek. Většina recenzentu by nejspíše navrhla stručnější text, je zde několikanásobné opakování stejných citací k témuž tématu: Koppenhöfer a Kaya (1996a) čtyřikrát, Koppenhöfer et al. (1995) třikrát, Půža a Mráček (2009) třikrát.
- Str. 27, odstavec 3, str. 33, odstavec 2 a str. 38 – Peters (1995) nebo Peters (1996)?
- Str. 28 – Material and methods, Seasonal dynamics. Z textu není jednoznačně poznat kolik Petriho misek s půdou a housenkami bylo inkubováno ke každému odběrovému datu při dvou teplotách. Druhá věta druhého odstavce umožňuje také výklad, že 200 cm³ půdy bylo rozděleno mezi vícero misek. Pokud šlo o dvě misky a rozumím-li věci správně, pak by bylo jednoznačnější napsat např.: Two Petri dishes were filled with 200 cm³ of soil from each composite sample, one Petri dish was incubated at 15°C, the second one at 22°C. Potom by platilo $n = 3$ pro každou vrstvu půdy v každém ze tří odběrů a dvou inkubačních teplotách. Jednoznačnost v počtu opakování je důležitá pro posouzení výpovědní hodnoty statistických testů. U testovacích statistik (v tomto případě F ; str. 30, 3. Results, Seasonal dynamics) je vhodné uvádět stupně volnosti a místo $p < 0.00$ raději $p < 0.01$ nebo $p < 0.001$ pokud rozpor s nulovou hypotézou vyšel „velmi silně“ průkazný. Tutéž poznámku mám ke Studii 4. Byly nějaké rozdíly v produkci hlístovek závislé na inkubační teplotě? Obecně by bylo lépe mluvit např. o potenciální abundanci IJs v půdě nepřímo zjištěné pomocí galleriových pastí. Přímé odhady IJs lze učinit některou z metod pro studium volně žijících stádií hlístic.
- Str. 28, odstavec 4, řádek 6 – byli počítáni pouze dospělci? Na posledním řádku odstavce se píše o „abundance of EPNs per 1 square meter (ind.m⁻²)“. V kapitole 3. Results. Seasonal dynamics se potom píše o „IJs.m⁻²“, rozumím-li správně jde o „infective juveniles (ind.m⁻²)“ jak je psáno na vertikální ose Fig. 1 na str. 44. Zde by bylo dobré sjednotit terminologii používanou v kapitole Metodika s terminologií kapitoly Výsledky popř. vysvětlit, proč Fig. 1 na str. 44 udává „IJs“ a Fig. 2 na str. 45 „EPN“ (čemuž bych rozuměl dospělí + nedospělí jedinci).
- Str. 29, odstavec 3 – citace Lloyd (1967) a Campbell et al. (1996) chybí v References.
- Str. 34, odstavec 2 – citace Mráček a Sturhan (2000) chybí v References nebo je zde záměna se Sturhan a Mráček (2000).
- Str. 35, odstavec 1 – citace Koppenhöfer et al. (1996a) chybí v References. Wang et al. (2004) nebo Wang et al. (1994) v References?
- Str. 40 – V legendě k Table 1 se píše o „density“, ale není uvedeno k čemu se vztahuje. Na str. 29, kapitola „Host range“ třetí věta prvního odstavce uvádí „mean frequency less than 10 ind.m⁻²“. Jde tedy i v Table 1 o jedince na metr čtvereční? Pátý sloupec není „mean frequency“ ale zjevně „mean density“, tedy průměry řádkových hodnot sloupců 2, 3 a 4.
- Str. 42 – K Table 2 se píše „for Drosophilidae only 5 specimens...“ ale v buňce sloupce „mortality, S. k“ a řádku „Drosophilidae“ je „6 / 0“. To, že pro ostatní skupiny bylo použito 10 jedinců, lze vyčíst z textu, ale jednoznačnější by bylo třeba napsat „Ten specimens for each family and treatment were used except for Drosophilidae where only 5 specimens were available“. Proč je někde uváděna „0“, jinde „-“ a část sloupce „Nr. hosts, S. k“ je prázdná? – Podobně na str. 55 v Table 1.
- Str. 44. – v legendě k Fig. 1. je vhodné napsat co znamenají zkratky „S. k. a S. a.“ a nutné napsat co znamenají úsečky v grafu (SD, SE nebo CI ?).
- Str. 46. – Fig. 3 neznázorňuje „number of patches“ ale „percentage of patches“.

- Str. 47 – v nadpise vypadlo písmeno v „entomopatogenic“.
- Str. 48 a str. 53 – „Le Beck“ nebo „Lebeck“?
- Str. 49 – Statsoft Inc. (1995) je opomenuto v references.
- Str. 49, odstavec 4 – Zde se píše o pozorování vyvíjejících se hlístic přes kutikulu, ale podle mých zkušeností není kutikula larev Elateridae (drátovců) snadno průhledná. Z technického hlediska, používal se k tomu např. binokulár se silným spodním osvětlením nebo jiný způsob?
- Str. 55, Table 1 – Zde se uvádí „mean progeny production“. Předpokládám, že se jedná „mean progeny production per host individual“ stejně jako v Table 2 na str. 42. Ve výsledcích, str. 50, odstavec 1, se píše „higher percentages of hosts were infested in Eppendorf tubes“. Nabízí se tedy otázka, zda nebyl také rozdíl v „mean progeny production“; tabulka 1 podává pouze jedno číslo pro obě „arenas“ dohromady (totéž Table 2 na str. 42). Na str. 49, konec odstavce 4, se píše „The whole experiment had two replicates“ – Table 1 tedy zahrnuje výsledky z obou?
- Summary of Ph.D. thesis: V přepisu abstraktu 2 jsou některé názvy druhů psány kurzívou, jiné nikoliv, plus drobné tiskové chyby jinde. V oddílu References měly být latinské názvy druhů a rodů kurzívou a práci Poinar a Leutenegger (1968) jsem nenalezl citovanou v textu.

ZÁVĚR:

Podle mého úsudku předložená doktorská disertační práce splňuje náležitosti být podkladem k udělení vědecké hodnosti Ph.D.

V Českých Budějovicích
18. 11. 2009

RNDr. Ladislav Háněl, CSc.
Ústav půdní biologie
Biologické centrum AV ČR, v.v.i.
České Budějovice